

KÜZDELMEK KÖNYVE.

Klebelsberg Kuno gróf összegyűjtött hirlapi cikkei.

I.

«**A** TRAGIKUS eseményeken, a végzetes eredményeken változtatni nem lehet. Az eseményeket meg nem történtté nem tehetjük, a multat vissza nem sírhatjuk és mi sem lenne meddőbb, mint bűnbakok keresése. De végzetes lenne, ha a multaknak katasztrófái során a tények által megcáfolt politika tételeiben tovább is hinnénk. Hogy az öregebb nemzedék képes-e új politikai elgondolásokra, nem hiszem; de az újabb nemzedéknél, amelyet a katasztrófa oly korban ért, mikor az ember még evoluálni tud, új elgondolásoknak kell kiforrni a magyar nemzet számára, új gondolatoknak, amelyek új utakat keresnek.»

Klebelsberg Kuno gróf könyvének első cikkéből valók ezek a mondatok, — s azért kellett szószerint idézni, mert rövidebben és tartalmasabban lehetetlen igazolni azt a magyar közéletben még szokatlan gesztust, hogy valaki aktív miniszter léteire rendszeres publicisztikai összeköttetést tart fenn a nemzet újságolvasó tömegeivel. A háború előtt államférfiak, pártvezérek, politikusok, még ha előzőleg hivatásos publicisták lettek legyen is, nyomban elzárkóztak valamiféle turris eburneába, mihelyt átvették a kormányzat egyik vagy másik ágának felelős vezetését. Felesleges volna ennek helyes vagy helytelen voltán most elmélkedni, egyszerűen elég, ha ezzel is demonstráljuk az idő változását, azt a különbséget, amely a háború óta a régi és új kormányzati metódika között kialakult, ha ezt is belerajzoljuk a kormányzat demokratizálódásának grafikonjába. A miniszter leszáll az elefántcsontból való torony misztikus magasságából s beül egy modern és minden rejtelem nélkül való büro asztalához, amelynek széles üvegablakán át mindenki szemmel kísérheti az ott folyó munkát. Oly kormányzati módszer ez, — hogy a szerző szavaival éljek, — amely alkalmazójának nem könnyíti meg munkáját, időt ad és könnyű alkalmat nyújt ellenállások szervezésére. De a nemzetre hasznos, mert az egyes kérdések így beható előzetes megvitatás után valósulnak csak meg. Oly kormányzati módszer ez — tegyük mi hozzá —, amely a parlamenten kívül álló közvéleménynek demokratikus ellenőrzése alá helyezi már a megszülető elgondolást is, a polgár szinte látja a füvek növését, holott a multban a fától nem látta az erdőt s a költségvetési viták hangos kakofóniájából a legélesebb fül sem tudta kivenni a kormányzati program vezérdallamát.

Valljuk be, a magyar fórumon nem is nagyon érezték hiányát a reszort-miniszterek elgondolásaival szemben való tájékozottságnak. Magyarországon nem volt nyugati értelemben kialakult független polgári osztály, nem volt polgári öntudat s hiányzott az igazi politikai közvélemény, hacsak nem az Ausztriával való közösügyes tárgyalásokról, sérelmi kérdésekről, kvótáról, önálló hadseregről, szabadságjogokról, bankról és vámterületről volt szó. Elfogult és értelmetlen ember volna az, aki ezt szemére hányná az elmúlt

generációnak. Nem bűn volt ez, hanem szerencsétlen kényszerállapot. A magyar nemzet századokon keresztül fuldokolt a megnyírbált szuverenitás, a tökéletlen állami függetlenség és a Bécs felől áramló elnyomatási törekvések elviselhetetlen atmoszférájában s nem volt csoda, hanem a helyzet természetes következése, hogy a magyar publicisztika kimerült Kossuth és Deák politikájának szembeállításában, Gotterhalte-botrányokban, érzelmi politizálásban, közjogi állóharcokban és liberális illúziókban. A magyar publicisztika ragyogó tollakkal, stílusközzel, vérfagyasztó jeremiákkal, szárnyaló ódákkal és bánatos elégiákkal bőven dicsekedhetik, de ezt a publicisztikát jobb volna irodalomtörténeti, mint politikai szempontból tárgyalni, amintohy eljön az idő, amikor aktualitásukat és jelentőségüket vesztett publicisztikai remekműveinket, mint a franciák a maguk nagy szónokainak stílusremekait, inkább belletrisztikai, mint tartalmi értéküknél fogva kritizáljuk. Gondoljunk csak Bartha Miklós vezércikkeire, amelyekben tetőpontra hág a nyelvkezelésnek szinte költői virtuóizációja, anélkül, hogy tárgyuknál fogva a mai generációt már legkevesebbé is érdekelnék. Ha van díszítőművészet és van zengő szavak érzékcsiklandozó harmóniájából felépített díszítőművészet retorika, e két csillogó műfajához bizvást odaszámíthatjuk az ornamentális díszítőművészetet és a tartalmatlan fioriturák virtuóizációja alatt elvesző l'art pour l'art-publicisztikát, amely csodák csodájára még ma is él és virágzik satnya kis hangulat-vezércikkecskék dekadenciájában, amelyekben egyetlen ötlet kisedés karácsonyfájára modern publicisták mindenféle csillogó lim-lomot, olcsó aranyfüstöt és csillagszóró gyertyácskákat aggatnak sebtiben, lapzárta előtt.

Ha ez a l'art pour l'art szépirodalmi publicisztika olyan kitűnő ősökre tekinthet vissza, mint Bartha Miklós, az égő meggyőződéssel, de elfogultan kritizáló politikai irodalom családfáján még kitűnőbb neveket találunk. Grünwald Béla a nemzetiségi törvény alkalmából olyan kegyetlen gúnnyal és vehemens szenvedéllyel támadja Deák Ferenc és Eötvös József politikáját, vagy később a Tiszákét Kaas Ivor báró és Kecskeméthy Aurél, mintha Bachot vagy Haynaut akarnák leteríteni. Ám ezeknek voltak pozitív elgondolásaik, volt elméletük és koncepciójuk, amit a támadott és olykor megbuktatott elvek helyén azon melegében föl lehetett volna rakni a ledöntött strukturák újjáépítésére. Kossuth, Kemény Zsigmond báró, Szalay László, Csengery Antal, Beksics Gusztáv, Falk Miksa vagy Salamon Ferenc önálló és rendszeresen kiépített elméletekkel operáltak s tudtak valamit adni ahelyett, amely ellen több-kevesebb sikerrel verekedtek. Rettenetes tragikumuma volt a magyar nemzetnek, hogy a nagy koncepciók mindig összedőltek, vagy végzetes megpróbáltatások alatt nem váltak be, vagy örületbe és halálba kergették az arra esküvőket. Széchenyi István gróf és Grünwald Béla tragikumára kell gondolnunk csupán.

Nagy elfogultság kellene azonban ahhoz, ha a magyar publicisztika meddőségét kizárólag az Ausztriával való holdogtalan összeköttetés rovására íránk. Vissza kell térnünk ahhoz a megállapításhoz, hogy a magyar, amelyről nemcsak itthon, de a külföldön is az a kétes értékű jellemzés forgott közszájon, hogy politikai nemzet, ezt a politizálást sohasem vitte addig, hogy élete komoly berendezkedésében, realitások terén, részletekre menő gondossággal levonta volna abból a konzekvenciákat. Nem. A magyar tömegek csak hangulati értelemben voltak politizálók, elragadta őket egy általános gondolat szépsége, lelkiükben felbuzogott valami homályos vágy, agyukat elborította a tízes illúziók egy-egy lávafolyama, tetszett nekik egy-egy publicisztikai stílusremekmű,

egy-egy nagy név, de gondolataikat nem értették meg, sőt személyüket is csak addig becsülték, amíg az testestül-lelkestül a szemük előtt forgott s amíg ez a rajongás nem került áldozatkészségbe.

Széchenyit, Kossuthot, Deákot a maga idejében is csak egy zártkörű, mondhatnók hivatásosan politizáló társaság értette és olvasta. Széchenyit néhány esztendő alatt elfelejtették, Deákról anekdotákat gyártottak és dalba foglalták Kossuth nevét. Kossuth csakugyan bálványa volt a magyarságnak, de hogy ez a bálványozás a kilencvenes évek elején milyen hiú és tartalmatlan volt, azt Klebelsberg gróf egyik cikkében (legszebb oldala talán a «Küzdelmek könyvé»-nek) maga mondja el az alábbiakban :

«A képviselőválasztási mozgalom erősnek ígérkezett, a hullámok az én kedves nevelővárosomban, Székesfehérvárott is magasan jártak. Épen akkor a város egyik legérdeesebb honorációjára, néhai Gánóczy Flóris királyi közjegyző, volt vörössipkás negyvennyolcas őrnagy lement Turinba, hogy Kossuthot meglátogassa. Felháborodva jött haza. Elmondta, hogy a piemonti hideg tél bizony be-belátogat a kormányzó fűtetlen lakásába, a koszt sem olyan tápláló, mint aminőre az aggastyánnak szüksége lett volna, szóval : szemmel látható volt a szűkösség a háztartásban. Igazi gyermekes hirtelenséggel közbeszóltam : Annyi ember szereti Kossuth Lajost, hát nem küldenek neki fehér kenyeret, sonkát? — Édes anyám azzal ütötte el a kényelmetlen kérdést : Kis fiam, a nagy emberek olyanok, mint az istenek ; azok ambróziából élnek. — Míg ez nálunk a szobában lejátszódott, kint az utcán hatalmas kortesmenet vonult el, több ezer ember énekelte : « . . . Mi neked fáj, nekünk is fáj . . . Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos ». És én gyermekfejjel elgondolkoztam, hogy az egész országban százezrek énekelnek így s odakint a Po mellett, az öreg Kossuth szemeibe talán könnyet csal a nélkülözés. És e gondolataimat, mint valami melodramát kísérte a távolodó menet éneke : « . . . Mi neked fáj, nekünk is fáj . . . Ne sírj, ne sírj Kossuth Lajos . . . »

II.

Vesztett háborúk, forradalmak és katasztrófák után nemcsak a társadalom atomizálódik, de szétmállanak az illúziók is, amelyek az emberek fantáziájában egy pillanatra konstruktív programm gyanánt éltek, kialusznak a gyujtogató eszmék, elhatalmasodik a szkepszis, úrrá lesz a lelkeken a mélabús rezignáció s a lehető legkevesebb ember tudja legyőzni azt a kedélyzavart, amely zürzavaros időkben tehetetlenné teszi a legaktívabb társadalmakat is. A forradalom még csak igazolhatja valahogyan magát, hiszen természetes és bevallott célja : lerombolása annak a rendnek, amely nézete szerint már nem felel meg a megváltozott társadalomnak. Együgyűség volna minden forradalmat elítélni kizárólag azért, mert munkája megrázkódtatással és rombolással jár. Ha a korhadt gerendázatú épület azzal fenyeget, hogy magam és gyermekeim fejére szakad, az egyetlen észszerű megoldás : lerombolni a dűledező viskót és helyébe modern, kényelmes, szellős és világos épületet emelni. Mi magyarok a vesztt háború után a forradalmi munkának csak felét végeztük el — azt is részben rosszul, részben feleslegesen — s amikor rá került a sor a konstrukcióra, a magyarság legnagyobb része eltévedt az elvek és tervek, a koncepciók és nekibuzdulások útvesztőjében. Klebelsberg Kuno gróf a gazdaságilag és politikailag legsivárabb időkben is nyilegyenes utat látott az újra élni akaró nemzet megmentésére. Egyike volt azoknak, akik észrevették, hogy «a nemzet a forradalmak és ellenforradalmak negációitól megundorodva pozitívumok és mentő

tettek után sóvárog», csak nem tudja, hogy hol kell kezdeni a munkát, amellyel a porba omlott ezer éves nemzeti lét helyébe fölépítse az új Magyarországot. Klebelsberg Kuno gróf tudja. Klebelsberg Kuno gróf egyike azoknak a keveseknek, akik a háborúban, a forradalmakban és a trianoni nyomorúságban lelkileg meggazdagodtak s levetve a drága, fényes, pompás díszmagyart, munkászubbonyban vágtak neki az egyetlen nyitva maradt útnak: a létért való küzdelem és a nemzeti munka rögös, meredek országútjának. Berekesztett utak, leeresztett sorompók és úton-útfélen meredező tilalomfák között megtalálta a kaput, amelyen a magyarság ismét szabad levegőre juthat. Először azonban jól megnézte, hogy mi van a nemzet háta mögött. A *Küzdelmek könyvében* van egy cikk, amely ezt a címet hordja: *Százhatvan év.*

Ennek a cikknek a gondolatmenete anyagává lehetne a legnagyobb és legérdekesebb történetfilozófiai munkának, amely a magyar élet útját a török hódoltság óta a mai napig oknyomozólag felderíti. Ezt a könyvet is csak Klebelsberg gróf tudná megírni a maga nagy szintetikus történetzemléletével. Talán meg is írja. Maga a cikk néhány sorában csak felvázolja azt, néhány odavetett vonással, de a rajztudás olyan virtuózitásával, hogy a legmonumentálisabb történelmi freskók hatását tudja éreztetni. Abból indul ki, hogy Mohácstól Buda visszafoglalásáig százhatvan év telt el. Ez idő alatt mi védtük Európát, amelyben ezalatt a népek kiépítették modern államaikat és közgazdaságukat, a mi népességünket pedig itthon a török kiirtotta. A XVIII. század elejét a Rákóczi-féle szabadságharc foglalta le s Mária Terézia uralkodása alatt a magyarság szaporodott s egy kicsit vagyonosodott is, de részben műveletlen maradt, részben idegen szellem befolyása alá került. A fejlődésnek ezt a relatív korszakát is megakasztotta II. Józsefnek oktalan összbiriodalmi kísérlete. Aztán jöttek a napoleoni háborúk és velük a devalváció s csak a XIX. század huszas éveiben, József nádor és Széchenyi vezetésével hoztunk be néhány évtizedet abból az ominózus százhatvan esztendőből, amellyel a török időkben Európa mögött elmaradtunk. Ám a szabadságharc kedvezőtlen kimenetele ismét megállított mindent, Schwarzenberg, Bach és Schmerling vezetése alatt újabb osztrák összbiriodalmi kísérlet taposott végig rajtunk. A kiegyezés után megint jó pár évtizedet hoztunk be elmaradásunkból, de a Millenium után a Bánffy Dezső ellen tombolt obstrukciótól kezdve a világháború kitöréséig rengeteg időt pocskoltunk. Aztán jött a nagy fátum, a világháború, jött Trianon, amely visszavetett bennünket s a török hódoltság alatt elvesztett százhatvan esztendőből néhány évtized még ma is pótolatlan. És ez nagy baj, mert Európa lassankint megúnja az érvelést a törökkel s könnyen visszavághat azzal, hogy utóvégre két századnál jóval több telt el már azóta, hogy a török innen kiment s ez elég idő arra, hogy rendbejőjjünk.

Szinte megdöbbenő tisztánlátása ez a magyar nemzet tragikumának. De Klebelsberg gróf levonja e megállapítás következtetéseit is. Trianon nem sírbolt! — kiáltja oda nemzetének, — a nemzet fel fog támadni, ha rájön a «lenni vagy nem lenni» kérdés helyes megoldására. Nincs az a gyermek Magyarországon, aki ezt a két szót ne ismerné: *kultúrjöleány és neonacionalizmus.* Magyarország fegyverrel nem szerezheti vissza elvesztett területeit, de visszaszerezheti régi európai pozícióját és kivívhatja magának a revíziót, ha bebizonyítja, hogy az egyetemes emberi kultúrközösségnek méltóbb és magasabb rangú tagja, mint az öt környező államok, amelyek kedvéért megcsonkították. Sőt tovább megyek: ha Magyarország népe a «több munka és több kultúra» jelszavát nem követi, nyomorultul elpusztul, mielőtt megérne számára az idő,

amely ma még csak méhében hordja az európai nagyhatalmasságok revizióra való hajlandóságát. Abból a bizonyos százhatvan esztendőből egyetlen-egyet sem szabad pótolatlan hagynunk, mert akkor elénkbe vág Csehszlovákia, amely példátlan erőfeszítéseket tesz, hogy a mi kultúrfölényünket ellensúlyozza. Vagy mi leszünk a legműveltebb nemzet, a legdolgosabb nemzet, a legproduktívabb és leggazdagabb nemzet a régi monarchia széttagolt területén, vagy nem leszünk egyáltalában. De nem leszünk akkor sem, ha nem leszünk magyarok, még pedig magyarabbak, mint voltunk, féltékenyebbek nyelvünkre, intézményeinkre és magyar lelkünkre. Vagyis, ha nem leszünk nacionalisták. Azelőtt, a közösügyes időkben nacionalistáknak kellett lennünk Bécs őrbirodalmi törekvéseivel szemben és szemben a nemzetiségekkel, ezért harcolt a magyar publicisztika két nagy realistája: Grünwald Béla és Beksics Gusztáv, — ma nacionalistáknak kell lennünk, mert gazdasági és műveltségi fölényünkkel kell kikényszeríteni a trianoni béke revízióját, — ezért harcol most a mai idők egyik legragyogóbb tollú publicistája, Klebelsberg Kuno gróf.

III.

A *Küzdelmek könyvében* Klebelsberg Kuno gróf már nem szól általánosságokról és nem ismételteti a vezérgondolatot, amelyet előbbi könyveiben oly szuggesztív erővel hirdetett. Itt részletkérdésekről beszél, a napi élet munkaprogramjáról, hetenkint egyszer megbeszélve publikumával a legaktuálisabb témát, amely az emberek lelkét foglalkoztatja vagy amelyet oda akar állítani a közvélemény elé. Az embereket a mindennapi élet érdekességein keresztül fogja meg, mert tudja, hogy az általánosságok elfárasztják és kimerítik a gondjaiban meggörnyedt dolgozó polgárt. Beszél nekik városaink esztétikájáról, a Balaton fejlesztéséről, Vigyázó gróf hagyatékáról, az olimpiászról, a visegrádi romokról, az egyetemekről és az Operáról, az Akadémiáról és a modern festőkről, a magyar dalról, a nyolcosztályos népiskoláról, a magyar könyv sorsáról, a magyar karácsonyról, a falusi népnek a városba való özőnléséről, bürokráciáról, takarékoságról, túlkormányzásról, a hűvösvölgyi és zugligeti közlekedésről; ezeket a témákat mint apró téglákat rakja egymás fölé, hogy megépítse a maga monumentális kultúrvárát, a neonacionalizmus elgondolását, azt az egyetlen lehetséges magyar stratégiai erődítményt, amelyre támaszkodva kivívhatjuk az új Magyarországot. És ezt az erődítményt a nagy magyar Alföld talajába kívánja beépíteni Klebelsberg gróf, az Alföld szerelmese, abba az Alföldbe, amelyet a kiegyezési korszak a nemzetiségi kérdés megoldása érdekében oly könyörtelenül elhanyagolt. Az Alföld és a vidék, — ez a két favoritja van a *Küzdelmek könyve* szerzőjének, amivel nem Budapestet akarja elhanyagolni, hanem a vidéket akarja fölemelni a főváros kultúrnióvjára. Azt mondja, hogy a szellemileg ekként megerősödő vidék azután már a kultúra megafónján át beszél, amely el fog hallatszani a főváros politikai és szellemi életébe is és elérkezik az az állapot, amikor a magyar szellem egy magasabb fokú kiegyenlítődéseben nemcsak a főváros hat majd a vidékre, hanem a vidék is a fővárosra és így a szakadék is megszűnik Budapest és a vidék között.

Klebelsberg gróf a régi nagy publicisták útját járja, azt az utat, amely a napi aktualitásokon, a legsürgősebb szükségességeken és a legégetőbb problémákon keresztül az egységes nagy koncepciók felé vezet. Külön érdem, hogy ezt elhithető módon, a tárgyalásnak művészi virtuóizálásával és olyan irodalmi stílusban teszi, hogy olvasóinak nemcsak az agyát, de a szívét és képzeletét is

hatalmába ejti. Ebben senki sem múlja felül őt, még azok a legnagyobbak sem, akik a maguk politikáját publicisztikai úton akarták a magyar közszellembe átömlesztetni. Ez már annak az érdeme, aki nem hiába olvassa a világirodalom klasszikusait s a magyar nyelv nagyobb művészeit, aki puritán és világos, szellemes és fascináló stílusát a legnagyobbaktól sajátította el. Elég, ha utalok a *Vörösmarty és Ady magyarjai* című cikkekre, amelyben olyan finom és gyöngéd megértéssel vitázzik velük, aminővel csak íróember tud belemenni az elvek küzdelmébe. Nem hiszem, hogy szebben és nemesebben lehetne ellentmondani Vörösmarty «Vén cigányá»-nak, mint ahogy elborong azok kétségbeejtően magyar pesszimizmusán. (Majd ha elfárad a vész haragja . . .) Az államférfiú és a kultúrpolitikus itt már átadja helyét az írónak és a mások írói kvalitásaival hódítja meg. (A föld megöszült.) Ritka szerencsés véletlen, hogy a tettek embere ilyen mértékben ura a stílusművészetnek, különösen nálunk, ahol szinte érdemszámba ment, ha a politikus és cselekvő államférfiú unalmasan írt és megvetette a művészet igazi szépségeit.

Surányi Miklós.

NAGYPÉNTEKI SZERTARTÁS.

Ágyam fölött, a feszület fölött
 Karácsonytól egész Nagypéntekig
 Híven virrasztott egy fenyőfád.
 (Ó szelid dísz, — ó vad nyomorúság !)
 Hű zöldje végül mégis elkopott,
 Lett ő is szikkadt, aszott kis halott.
 Éreztem: nálam tovább nem marad,
 Nem bírja lelki szárazságomat,
 S egy durvább illelésre szertehull.

De nem ily halált szántam én neki.
 A kemencében énekelt a tűz,
 Zsoltároztak a lángok lelkei.
 A száraz ágat helyéről leveltem,
 Vigyázva, ahogy halottal viszünk, —
 S a tüzes kemencébe bevettem.
 Nagyot lobbant, — és színes lett a láng.

Erdők nagyságos tömjénillata
 Elborította rögtön a szobát.
 A száraz ágból kiröppent a lélek,
 Jöttek adventek, — karácsonyok, — évek,
 És hittem én is: hátha mégis élek . . .

Nagypéntek volt, a fűz már ideadta
 Barkáját kedves kéz által nekem,
 Hogy a szent főnek új dísze legyen.
 Az ólomszínű éji ég alatt
 Langyos, ébresztő áramlat haladt,
 És gyermekkorom ölén, a hegyen
 Rügyet bontott a borostyánbokor.

Reményik Sándor.